

”Kunpa vain saisi kirjoittaa vapaasti” – Lavarunotyöpajojen ja luovan kirjoittamisen vaikuttavuus lukiokontekstissa

— FM Riina Kontkanen & FT Merja Kauppinen

— FM Riina Kontkanen

Työskentelin projektitutkijana Mun tarina -hankkeessa keväällä 2019. Tässä roolissani pääsin tarkkailemaan Aura Nurmen ja Juho Kuusen ohjaamia lavarunotyöpajoja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunneilla, ja koin tämän kurkistuksen lukiolaisten maailmaan ainutlaatuisena ja äärimmäisen mielenkiintoisena.

Työpajojen aikana tarkkailin erityisesti opiskelijoiden osallistumisen tapoja, reaktioita sekä ryhmädynamiikkaa. Osallistuin joskus joihinkin kirjoitustehtäviin, mutta pääasiassa istuin hiljaa oppilaiden joukossa kirjaamalla havaintojani käsin, jotta läsnäoloni ei häiritseisi työpajatyöskentelyä. Toin opiskelijoille esiin tutkijan mandaattini työpajojen esittelykierroksella sekä pajojen päätteeksi, jolloin jaoin palautelomakkeet kaikille pajan osallistujille huolehtien, että ne täytetään ja palautetaan kootusti ja anonyymisti.

Käsitlemme artikkelissamme lavarunotyöpajojen vaikutuksia lukiolaisiin ja heidän opettajiinsa. Vaikutukset hahmotetaan tässä muutoksiksi, joita lukio-opiskelijat ja opettajat ovat kokeneet työpajatoiminnan aikana ja välittömästi sen jälkeen. Työpajojen herättämiä kokemuksia tarkastellaan niin itseilmaisusta innostuneilla ja lukemista harrastavilla nuorilla kuin sellaisilla opiskelijoilla, joilla on haasteita lukemisen, vuorovaikutuksen ja itseilmaisun kanssa. Pohdimme, millä eri tavoin työpajat vaikuttivat lukio-opiskelijoihin, sekä millaisiin lukiolaisten tarpeisiin ja toiveisiin Mun tarina -hankkeella pystytään vastaamaan.

Mun tarina -hanke vaikutti lukioissa kolmella tasolla: lukiolaisten käsityksissä kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta, kirjoittamisen opetuksen menetelmien uudelleen arvioinnissa sekä lukion toimintakulttuurin kriittisessä tarkastelussa.

1) Vaikutukset lukiolaisten kirjoittamis- ja kirjallisuuskäsityksissä:

Lavarunouden kautta tapahtui oivalluksia runosta ja sen toimivuudesta: ”hei tähän on uusi kiinnostava juttu, ahaa – näinkin voi tehdä runoutta”. Aiemmat mielikuvat runoudesta uudistuivat työpajojen seurauksena. Työpajoista seurasi innostus ja kiinnostus lavarunouteen ja kirjoittamiseen ja kirjoittamisen kynnyks madaltui.

2) Ainedidaktisia vaikutuksia: uudenlaiset kirjoittamisen opetuksen menetelmät ja niiden onnistuneisuus.

3) Vaikutuksia lukion toimintakulttuurissa: pohdittiin luovuuden ja itseilmaisun merkitystä lukiokoulutuksessa ja näiden mahdollisuuksia lisätä toiminnallisuutta, osallistavuutta ja hyvinvointia. Välittömiin hyvinvointivaikutuksiin voi lukea muun muassa voimaantumisen, itsetunnon kohoamisen onnistuneen kirjoituskokeuksen myötä sekä positiivisen koulupäiväkokemuksen.

Aineistona vaikutusten tarkastelussa on käytetty kyselyä, ryhmäkeskusteluja ja haastatteluja. Monivalinta- ja avokysymyksiin perustuvalla kyselyllä haluttiin kartoittaa opiskelijoiden kokemuksia ja käsityksiä lavarunoudesta sekä heidän suhtautumistaan runouteen, kirjoittamiseen ja itseilmaisuuksiin. Kyselyyn vastasi yhteensä 185 opiskelijaa vuosikursseilta 1–2 neljästä eri pääkaupunkiseudun lukiosta. Lisäksi kahden lukion, Vantaan Vaskivuoren sekä Helsingin Vuosaaren lukion, suomen kielen ja kirjallisuuden opettajia osallistui ryhmäkeskusteluihin, joissa pohdittiin työpajatyöskentelyä sekä niiden soveltuvuutta lukio-opetukseen. Kevään 2019 aikana haastateltiin myös viittä lavarunoutta harrastavaa pääkaupunkiseudun nuorta. Heistä kolmen tiedettiin tekevän aktiivisesti itse lavarunoutta, ja kaksi ”löydettiin” kevään työpajatoiminnasta.

”Kunpa vain saisi kirjoittaa vapaasti” – Lavarunotyöpajojen ja luovan kirjoittamisen vaikuttavuus lukiokontekstissa

— FM Riina Kontkanen & FT Merja Kauppinen

— FM Riina Kontkanen

Työskentelin projektitutkijana Mun tarina -hankkeessa keväällä 2019. Tässä roolissani pääsin tarkkailemaan Aura Nurmen ja Juho Kuusen ohjaamia lavarunotyöpajoja lukion äidinkielen ja kirjallisuuden oppitunneilla, ja koin tämän kurkistuksen lukiolaisten maailmaan ainutlaatuisena ja äärimmäisen mielenkiintoisena.

Työpajojen aikana tarkkailin erityisesti opiskelijoiden osallistumisen tapoja, reaktioita sekä ryhmädynamiikkaa. Osallistuin joskus joihinkin kirjoitustehtäviin, mutta pääasiassa istuin hiljaa oppilaiden joukossa kirjaamalla havaintojani käsin, jotta läsnäoloni ei häiritseisi työpajatyöskentelyä. Toin opiskelijoille esiin tutkijan mandaattini työpajojen esittelykierroksella sekä pajojen päätteeksi, jolloin jaoin palautelomakkeet kaikille pajan osallistujille huolehtien, että ne täytetään ja palautetaan kootusti ja anonyymisti.

Käsitlemme artikkelissamme lavarunotyöpajojen vaikutuksia lukiolaisiin ja heidän opettajiinsa. Vaikutukset hahmotetaan tässä muutoksiksi, joita lukio-opiskelijat ja opettajat ovat kokeneet työpajatoiminnan aikana ja välittömästi sen jälkeen. Työpajojen herättämiä kokemuksia tarkastellaan niin itseilmaisusta innostuneilla ja lukemista harrastavilla nuorilla kuin sellaisilla opiskelijoilla, joilla on haasteita lukemisen, vuorovaikutuksen ja itseilmaisun kanssa. Pohdimme, millä eri tavoin työpajat vaikuttivat lukio-opiskelijoihin, sekä millaisiin lukiolaisten tarpeisiin ja toiveisiin Mun tarina -hankkeella pystytään vastaamaan.

Mun tarina -hanke vaikutti lukioissa kolmella tasolla: lukiolaisten käsityksissä kirjoittamisesta ja kirjallisuudesta, kirjoittamisen opetuksen menetelmien uudelleen arvioinnissa sekä lukion toimintakulttuurin kriittisessä tarkastelussa.

1) Vaikutukset lukiolaisten kirjoittamis- ja kirjallisuuskäsityksissä:

Lavarunouden kautta tapahtui oivalluksia runosta ja sen toimivuudesta: ”hei tähän on uusi kiinnostava juttu, ahaa – näinkin voi tehdä runoutta”. Aiemmat mielikuvat runoudesta uudistuivat työpajojen seurauksena. Työpajoista seurasi innostus ja kiinnostus lavarunouteen ja kirjoittamiseen ja kirjoittamisen kynnyks madaltui.

2) Ainedidaktisia vaikutuksia: uudenlaiset kirjoittamisen opetuksen menetelmät ja niiden onnistuneisuus.

3) Vaikutuksia lukion toimintakulttuurissa: pohdittiin luovuuden ja itseilmaisun merkitystä lukiokoulutuksessa ja näiden mahdollisuuksia lisätä toiminnallisuutta, osallistavuutta ja hyvinvointia. Välittömiin hyvinvointivaikutuksiin voi lukea muun muassa voimaantumisen, itsetunnon kohoamisen onnistuneen kirjoituskokeuksen myötä sekä positiivisen koulupäiväkokemuksen.

Aineistona vaikutusten tarkastelussa on käytetty kyselyä, ryhmäkeskusteluja ja haastatteluja. Monivalinta- ja avokysymyksiin perustuvalla kyselyllä haluttiin kartoittaa opiskelijoiden kokemuksia ja käsityksiä lavarunoudesta sekä heidän suhtautumistaan runouteen, kirjoittamiseen ja itseilmaisuuksiin. Kyselyyn vastasi yhteensä 185 opiskelijaa vuosikursseilta 1–2 neljästä eri pääkaupunkiseudun lukiosta. Lisäksi kahden lukion, Vantaan Vaskivuoren sekä Helsingin Vuosaaren lukion, suomen kielen ja kirjallisuuden opettajia osallistui ryhmäkeskusteluihin, joissa pohdittiin työpajatyöskentelyä sekä niiden soveltuvuutta lukio-opetukseen. Kevään 2019 aikana haastateltiin myös viittä lavarunoutta harrastavaa pääkaupunkiseudun nuorta. Heistä kolmen tiedettiin tekevän aktiivisesti itse lavarunoutta, ja kaksi ”löydettiin” kevään työpajatoiminnasta.

Kokemukset perustuvat pajaan osallistuneiden tunteuksiin, mielipiteisiin ja ajatuksiin. Yhtä kaikki kokemukset ovat syntyneet vuorovaikutuksessa, ja opiskelijat ja heidän opettajansa tuovat ne esiin tarinallisesti kielen keinoin. Pajojen toimijoilla voi syntyä kokemuksensa kautta pikkuhiljainen käsitysten muutos, joka koskee omaa toimintaa opettajana tai kirjoittavana ja lukevana nuorena sekä lukiota toimintaympäristönä. (Tökkäri 2018.)

Kaiken kaikkiaan Mun tarina -hankkeen aineisto muodostaa ajantasaisen kuvan lukiolaisten kirjoittamiseen ja itseilmaisuuksiin liittyvistä kokemuksista ja käsityksistä. Nämä kytkeytyvät puolestaan eri tavoin opiskelijoiden sosiaalisiin ja oppimisen ympäristöihin sekä itsensä kehittämiseen liittyviin asenteisiin ja arvoihin. Nuoret sanoittavat vastauksissaan monin tavoin omaa identiteettiään, kiinnostuksen kohteitaan ja hyvin- tai pahoinvointiaan suhteessa kouluympäristöön. THL:n kouluterveyskyselyiden perusteella nykylukiolaisten haasteina ovat etenkin stressinhallinta ja erilaiset oppimisvaikeudet. Miten luovan kirjoittamisen harjoituksilla voidaan vastata esimerkiksi näihin haasteisiin?

Nostot: viisi huomiota työpajoista

1. Luovalle työpajatoiminnalle on lukioissa kysyntää. Työpajojen menetelmät ovat helposti lähestyttäviä ja soveltuvat laajasti erilaisille oppijoille.
2. Työpajatyöskentely lisää kirjoittamisvalmiutta ja esiintymistaitoa sekä tukee kaikkea kirjoittamista. Lavarunousharjoitukset sopivat usealle äidinkielen ja kirjallisuuden kursseille eri oppimääriin (esimerkiksi suomen/ruotsin kieli ja kirjallisuus, muu opiskelijan äidinkieli ja kirjallisuus, suomi/ruotsi toisena kielenä ja kirjallisuus).
3. Luova kirjoittaminen tukee hyvinvointia ja inhimillistä kasvua. Nuorella on mahdollisuus purkaa omia ajatuksiaan tai huoliaan muiden tekstejä kuunnellessa. Kun tekstejä ei kritisoida tai arvioida, empatiakyky voi kas-

vaa. Myös opettajat kaipaavat paineetonta, arvioinnista vapaata kirjoittamista.

4. Luovan kirjoittamisen harjoitukset lisäävät keskittymiskykyä sekä kehittävät itseilmaisua ja luovaa ajattelua kognitiivisesti painottuneessa lukiossa. Etenkin älylaitteiden aikakaudella käsin kirjoittamisen merkitys korostuu.

5. Luovan kirjoittamisen ja itseilmaisun tulisi olla kaikkien lukio-opiskelijoiden oikeus ja mahdollisuus, ei vain niiden, jotka ovat kielellisesti tai taiteellisesti harrastuneita.

Kyselyn tulokset ja avainluvut

83% opiskelijoista ei tuntenut lavarunoutta entuudestaan, mutta 31% kertoi työpajojen jälkeen kiinnostuneensa aiheesta.

Useiden lukiolaisten mielestä perinteinen runous tuntuu vieraalta ja epäkiinnostavalta, mutta työpajoissa kuullut ohjaajien esitykset ja tehdyt harjoitukset tuntuivat mukavilta, uudelta ja vapauttavilta.

”Kiinnostaa, koska se on vaikuttavaa, voi olla kanta-aottavaa, vapaata, vapauttavaa, taiteellista ja rohkeaa.”

”Kirjoittaminen ei ole minun ykkösjuuttuni, mutta tunnit oli super kivoja ja voisinkin harkita aiheeseen tutustumista enemmän.”

”Runous ei sinänsä kiinnosta mutta nämä pajat teki siitä yllättävän kivaa ”

**”Runoja oli kiinnostava kuulla, sillä ne olivat todella erilaisia mitä olin kuvitellut niiden olevan.”
Lähes 40% lukiolaisista oli jokseenkin samaa mieltä siitä, että he haluaisivat seurata jotakin järjestettävää lavarunotapahtumaa.**

Lukiolaisten myönteisen mielipiteen muodostumista

edisti suuresti Aura Nurmen ja Juho Kuusen pedagogisesti taitava ja innostava pajatyoiskentely, jossa oppilaat saivat itse kokeilla lavarunouden tekemistä matalalla kynnyksellä. Ohjaajat saivat myös laajemman lavarunouuskulttuurin vaikuttamaan kiinnostavalta kutsumalla opiskelijoita mukaan tapahtumiin ja sosiaalisen median kanaviin.

”Mielestäni voisi olla ihan kiva käydä vaikka vaan katsomassa jos vaikka innostuisi siitä. Se on kuitenkin taiteenlajina kiehtova.”

”Tykkään itse kirjoittaa ja tekstejä olisi hienoa saada esittää julkisesti.”

30% opiskelijoista kertoi pitävänsä kirjoittamisesta paljon, ja 45% ilmoitti kirjoittavansa jokin vapaa-ajallaan.

Moni lukiolainen pitää vapaasta kirjoittamisesta ja harrastaa sitä myös vapaa-aikanaan Mun tarina -työpajakyselyn perusteella. Yleisesti on kannettu huolta nuorten lukemisen ja kirjoittamisen vähenemisestä vapaa-aikana sekä luku- ja kirjoitustaitojen heikkenemisestä. Esimerkiksi PISA 2018 -selvitys osoittaa 15-vuotiaiden lukemiseen sitoutumisen vähentyneen. Yhä useampi nuori suhtautuu lukemiseen kielteisesti eli lukee vain, jos on pakko. Samalla kun lukemiseen käytetty aika on vähentynyt, luettujen tekstien valikoima on kaventunut.

Vuoden 2019 THL:n kouluterveyskyselystä ilmenee, että yhä useammat lukiolaiset kokevat vaikeuksia lukemista ja kirjoittamista vaativissa tehtävissä. Vuonna 2017 vaikeuksia tunsivat kokevansa reilu viidesosa tytöistä, mutta vuonna 2019 jo neljäsosa. Pojista lukemisen ja kirjoittamisen vaikeuksia on lukiossa kokenut molempina vuosina noin viidesosa opiskelijoista. Vaikeuden kokemuksiin peilattuna Mun tarina -työpajojen luova, opiskelijalähtöinen ja nuorten itsensä oloinen tekstien tulkinta ja tuottaminen tuntuukin miellyttävän monia lukiokäisiä.

Kirjoittamisen harrastamisessa näkyy sukupuoliero.

Kyselystä ilmeni, että naisopiskelijat kirjoittavat vapaa-ajalla useammin kuin miehet. Vastaavasti miesten osuus kirjoittamiseen varauksellisemmin suhtautuvista oli suurempi. Lukiolaiset pitävät tyypillisesti päiväkirjaa tai kirjoittavat vapaamuotoisia tarinoita, runoja tai lyriikoita. Muutamit mainitsivat kirjoittavansa novelleja tai kokeilleensa romaanin kirjoittamista. Jotkut julkaisevat tekstejään internetissä esimerkiksi blogin muodossa, mutta useimmiten tekstit pysyvät henkilökohtaisina ja niillä on harvemmin lukijoita.

Ne opiskelijat, jotka olivat kuulleet lavarunoudesta tai spoken wordista aiemmin tai olivat pajan jälkeen erittäin kiinnostuneita aiheesta, pitivät tyypillisesti myös kirjoittamisesta ja runoista sekä harrastivat kirjoittamista vapaa-ajallaan. Vastaavasti ne opiskelijat, jotka eivät olleet lainkaan kiinnostuneita lavarunoudesta, ilmaisivat varauksellisen kantansa myös muuhun kirjoittamiseen ja runouteen.

47% vastaajista kaipaa lisää luovaa kirjoittamista lukion lukujärjestykseen

Vastauksista kävi ilmi, että luovaa tai vapaata kirjoittamista kaivataan lukion lukujärjestykseen. Monet toivoivat kursseille samantyyppisiä harjoituksia kuin työpajoissa. Vapaamuotoisuudesta huolimatta kirjoittamisen tulisi olla jollakin tapaa ohjattua ja annettuun aiheeseen perustuvaa, jotta kirjoittamiseen tulisi varmasti ryhdyttyä.

”Esim. erilaisia tarinoita liittyen eri aineisiin. Siinä voisi harjoittaa monella omia kirjoitustaitoja ja hyödyntää opittua asiaa ja termejä.”

”Mielestäni Äi-tunneilla voisi olla enemmän luovaa kirjoittamista”.

”Täysin vapaata kirjoittamista. Se on yllättävän vaikeaa, koska on tottunut kirjoittamaan tietyn aineen esseitä.”

Luovan kirjoittamisen huomattiin olevan toimiva tekniikka myös muiden oppiaineiden työskentelyssä:

”Pidin tehtävistä erityisen paljon. Itselleni on vaikea aloittaa koskaan mitään koulutöitä mutta ihanaa, että opin uuden jutun. Ensi kerralla alan kirjoittamaan ekana omista ajatuksista ja kun pääsen kirjoittamisen vauhtiin, on varmasti helppo jatkaa koulutöiden tekoa. Pidin todella paljon!”

Työpajojen vastaanotto: rentous ja vapaus yllättivät

Opiskelijat kuvasivat kyselyvastauksissaan lavarunouden aikaansaamia tunteita ja tunnelmia monipuolisesti. Useimmiten mainittiin lavarunouden rentous ja sanomisen vapaus. Lavarunouden ilmaisukeinojen rikkaus hämmästytti, ja moni yllättyi siitä, miten yksinkertaisilla tekniikoilla lavarunoutta voi loppujen lopuksi synnyttää. Kirjoitustehtävät koettiin inspiroiviksi ja ohjaajien omat elämäntarinat sekä heidän esittämänsä runot tekivät nuoriin vaikutuksen.

Myös pajoissa esitetyt, tunnettujen lavarunoilijoiden videot ja niiden sanoma sekä lavarunouden yhteys rap-musiikkiin jäivät monelle mieleen. Pajojen ilmapiiriä kuvailtiin kannustavaksi ja tekstien jakamista pidettiin tärkeänä, vaikkakaan kaikki eivät pajoissa rohkaistuneet lukemaan kirjoituksiaan ääneen.

Monet vastaajat toivat esiin, että paja herätti uudenlaisen kiinnostuksen kirjoittamiseen ja muutti käsityksiä siitä, mitä runous voi olla:

”Mieleeni jäi se kuinka kaikkien kirjoituksia keuhuttiin paljon ja tuli fiilis, että ne myös todella kiinnostaa.”

”Kirjoitusharjoitukset olivat mukavia ja myös se, että niitä jaetaan muille. Tunnelma on todella vastaanottava ja avoin ja työpaja on rakennettu siten, että se sopivasti aktivoi osallistujia, mutta antaa myös vain olla jos haluaa.”

”Tekstiä voi luoda mistä tahansa, vaikka siitä mitä ajatuksia itsellä on tietystä viikonpäivästä tai omasta huoneesta. Mieleen jäi myös runoilijoiden omien tekstien vaikuttavuus.”

”Opin, että runoutta voi luoda monella eri tavalla ja sitä voi myös esittää monella eri tavalla.”

”Lavarunous ei ole kovin vaikeaa oikeasti, ja se auttaa käsittelemään asioita. Saatan joskus jopa tulevaisuudessa käyttää tätä kun pää on täynnä ajatuksia.”

Lukiolaisilta kysyttiin myös, millaiselle opiskelijalle he erityisesti suosittelisivat työpajaa. 178 vastaajan reaktiot olivat keskenään yllättävän yksimielisiä: vastauksista piirtyi kuva luovasta, taiteellisesta, esiintymishaluisesta sekä kirjoittamisesta ja runoudesta kiinnostuneesta lukiolaisesta. Tässä kohden iso osa vastaajista näytti asemoivansa itsensä luovan ja esiintymishaluisen opiskelijajoukon ulkopuolelle, mutta toisaalta he totesivat samaan aikaan, että työpajakokemuksesta voisi olla iloa ja hyötyä ihan kaikille, eritoten niille, jotka kokevat itsellään olevan jotakin sanottavaa tai niille, jotka etsivät omaa ääntään, haluavat kehittää itseilmaisun taitojaan tai vain tulla kuulluksi.

”Sellaisille, jotka pitävät kirjoittamisesta, kirjallisuudesta, ovat esim. yhteiskunnallisesti aktiivisia tai tykkäävät kierrellä erilaisissa tapahtumissa sivistämässä itseään. Toisaalta haluaisin suositella kaikille.”

”Sellaisille, jotka ovat kiinnostuneita kirjoittamisesta ja itsensä ilmaisusta, mutta toisaalta uskon myös, että työpaja sopii ihan kaikenlaisille lukiolaisille.”

”Ehkä vähän hiljaisille ihmisille (ujoille). Taiteellisille, esiintymisestä kiinnostuneille ”

”Suositelisin sitä henkilöille, jotka eivät tunne tulewansa kuulluksi tai joilla pyörii päässä paljon ajatuksia ja huolia.”

”Sellaisille, jotka osaavat kirjoittaa ja uskovat omaan tekemiseensä. Tärkeintä on oma halukkuus ja into tehdä tätä.”

”(A)ivan kaikille, koska tässä ei mielestäni ole mitään painetta olla erityisen hyvä ”

Sen lisäksi, että lavarunoustyöpajat koettiin tyyppillisesti innostavina, hauskoina ja koulupäivää keventävinä, niillä saattoi olla myös ryhmädynamiikkaa ja opiskelijoiden keskittymistä parantava vaikutus:

”Pystyitte hyvin pitämään järjestyksen luokassa, kun tässä ryhmässä ei usein rauhaa ole.”

Runoilija ja spoken word -taiteilija Harri Hertell (2017) kuvailee lavarunoutta elävänä, uusiutuvana ja sosiaalisena runokulttuurina, jossa on tilaa kaikille. Hänen mukaansa lavarunous palvelee myös runoutta lukemattoman yleisön tarpeita: suullisesta runoudesta innostuminen voi johtaa runouden lukemiseen. Työpajojen jälkeen kerätty palaute vahvistaa tämän havainnon. Monet lukiolaiset todellakin innostuivat aiheesta, ja useissa vastauksissa tulee esiin iloinen yllättyminen lavarunoutta kohtaan.

Luovaa kirjoittamista kaivataan lisää lukio-opetukseen

Lavarunoustyöpajojen yhteydessä kerätty aineisto tarjoaa kiehtovan lähiluvun tämän päivän lukio-opiskelijan identiteettiin kirjoittamisen ja itseilmaisun suhteen sekä laajemmin myös siihen, miten hyvin tai huonosti lukiolaiset voivat kouluympäristössään. Aineisto osoittaa konkreettisesti sen, että lukiossa kaivataan selvästi nykyistä enemmän ohjattua vapaata kirjoittamista ilman arviointia.

”Kirjoittamisen aloitus tyhjästä. Ihana kirjoittaa pitkästä ajasta ilman rajattua aihetta ja sääntöjä, sai vaan kirjoittaa vapaasti.”

”Vapaa kirjoittaminen oli mukavaa. En ole aiemmin ollut kirjoittamisen ystävä, mutta tämä muutti mieleni”

”Sellaista, että voisi itse keksiä tarinoita eikä aina tarvitsisi noudattaa jotain tiettyä kaavaa.”

Mun tarina -hanke vastaa siis selvästi joihinkin sellaisiin tarpeisiin, joihin teorian tiedon omaksumiseen painotunut lukio-opetus ei nykyisellään ulotu. Kuten eräs opettaja toteaa:

”Haluaisin ja odotan tämänkaltaista muutosta lukiomaailmaan. Tälle olisi tilaa. Pidän nykylukion ihmiskäsitystä aika kapeana, ja juuri tämän-tyyppinen tekeminen olisi nuorille hirveän voimaannuttavaa ja loisi uskoa itseilmaisuuksiin.”

Työpajatyöskentelyn aikana havaittiin, että tarve kuulua ryhmään on monilla lukiolaisilla vahva. Ryhmän dynamiikka ja koulun yleisilmapiiri vaikuttavat paljon siihen, miten opiskelijat uskaltavat tuoda omaa persoonaansa koulussa esiin. Jotta erilaisten kirjoittajien itseilmaisun taitoja vahvistettaisiin, työpajatilanteessa on tärkeää rakentaa luottamus ohjaajien ja opiskelijoiden välille. Ohjaajien tilannetaju on tässä keskeisessä roolissa: kaikille annetaan mahdollisuus esittää tekstinsä, mutta ketään ei pakoteta mihinkään. Palaute tehtävistä annetaan aina positiivisessa hengessä, yksilöllisiä ominaisuuksia esiin nostaen ja rohkeudesta kiitellen.

”Oli kauhean kivaa, vaikka oon tosi ujo enkä tykkää yleensä tällaisista jutuista. Oli jotenkin tosi helppoa kertoa omia ajatuksia ja jotenkin he osasivat luoda sellaisen turvallisen ja kannustavan ilmapiirin.”

”Oli mukavaa, että mihinkään ei pakotettu ja painostettu, eli rento tunnelma oli parasta, tuntui myös siltä että ketään ei tuomittu, mikä oli mahtava asia”

Kyselyn avainlukuja voidaan pitää jo muutaman järjestetyn työpajan jälkeen sellaisina, että niistä voi päätellä

luovan kirjoittamisen tuovan jotakin olennaista lisää lukion kirjallisuuden ja äidinkielen opetukseen. Ohjaajien rohkaiseva asenne työpajatilanteessa on omiaan jatkamaan ja syventämään kiinnostusta kirjoittamiseen ja itseilmaisuun.

Haastatellut, lavarunoutta harrastavat nuoret vahvistavat identiteetin rakentamiseen ja yhteisöllisyyteen liittyvät merkitykset. Heidän mukaansa lavarunous on tuonut etenkin itsevarmuutta, ilmaisuvoimaa sekä kykyä sanoittaa erilaisia tunteita. Kaikkia viittä nuorta yhdistää vahva sanomisen halu ja luottamus omiin kykyihin. Harrastusta edistävät perheen ja kavereiden tuki sekä yhteisölliset ja kannustavat lavarunotapah- tumat, joista nuoret ovat saaneet inspiraatiota ja löytäneet samanhenkisiä ihmisiä. Haastateltavat ovat yksimielisiä siitä, että lavarunoutta oppii parhaiten itse rohkeasti kokeilemalla ja tekemällä.

Kuten Hertell (2017) toteaa, lavarunous voi parhaimmillaan tarjota nuorille mahdollisuuden käsitellä tuntei-

taan ja ajatuksiaan ilman arvostelua. Lavarunotyöpajat ja runon esittämisen kurssit voivat olla turvallinen ja luova tapa viettää aikaa yhdessä ikätovereiden kanssa ilman nuoruuteen liittyvää epävarmuutta tai kiusaamista. Lavarunouden kautta tarjotaan onnistumisen kokemuksiä ja vahvistetaan tervettä itseluottamusta.

Haastatellut nuoret edustavat toki pientä, erittäin harrastunutta joukkoa, mutta heidän esimerkinsä osoittaa, että kouluissa järjestettävillä työpajoilla on suuri merkitys: ne tarjoavat mahdollisuuden innostua kirjoittamisesta ja voivat auttaa yksittäistä nuorta löytämään ”oman juttunsa”. Kuten eräs haastateltu nuori kiteyttää: ”Se, että joku löytää lavarunouden, voi muuttaa sen maailman”. Mun tarina -hankkeen pidempiaikaisen vaikuttavuuden tarkastelu työpajoista kimmokkeen saaneiden nuorten lavarunopolkujen kautta olisikin mielekästä.

Opettajat pohtimassa lukiolaisten kirjoittajuutta ja sen tukemista

— FT Merja Kauppinen

Mun tarina -pajat antoivat lukion suomen kielen ja kirjallisuuden opettajille mahdollisuuden osallistua työskentelyyn yhdessä oppilaidensa kanssa. Aitoon yhteistoimintaan opiskelijoiden ja opettajien kesken on koulun arjessa niukasti mahdollisuuksia, joten pajat olivat lukioille tervetulleita.

Pajatoiminta tarjosi opettajien mukaan reitin yhteisöllisyyteen ja uusien toimintamallien kehittelyyn opetuksessa. Opettajat nostivat ryhmähaastatteluisia esiin sen, että he olivat pajoissa sekä havainnoineet oppilaidensa työskentelyä että tehneet huomioita harjoituksesta ja niiden toimivuudesta. Nostamme seuraavassa esiin opettajien kokemuksia pajoista ja peilaamme niitä lukion kirjoittamisen ja lukemisen opetukseen ja mahdollisuuksiin kehittää sitä.

Suomen kielen ja kirjallisuuden opiskelun tavoitteet kiinnittyvät kielelliseen ilmaisuun ja tekstien tulkintaan ja tuottamiseen. Oppiaine kantaa koulussa päävastuun lukemisen ja kirjoittamisen taidoista, ja nämä molemmat määrittävät nykykäsityksen perusteella laaja-alaiseksi osaamiseksi. Lukeminen ja kirjoittaminen myös yhdistyvät monilukutaidoksi, joka kattaa paitsi tekstien tulkinnan ja tuottamisen myös arvottamisen käyttöyhteydessään. Lukio-opetus kaikkienensä tähtää ylioppilaskirjoituksissa tarvittaviin tietoihin ja taitoihin; äidinkielen kokeessa ovat arvioitavina sekä lukemisen että kirjoittamisen taidot.

Ylioppilaskoe on portinvartijan asemassa, sillä se määrittää vahvasti pääsyä jatko-opintoihin. Uuden lukiolain (714/2018) myötä kokeen painoarvo jatko-opintoihin haettaessa lisääntyi entisestään. Ylioppilaskoe säätelee lukion opetusta, ja myös lukemisen ja kirjoittamisen opetus määrittyy osaltaan äidinkielen ylioppilaskokeen mukaisesti arviointikäytänteitä ja tekstejä myöten.

Luova kirjoittaminen on sisältynyt lukion opetukseen vain valinnaisena kurssina tai pakollisen kurssin osana. Mun tarina -paja auttoi opettajia näkemään luovan kirjoittamisen mahdollisuuksia nykylukiossa. Opettajat alkoivat etsiä luovalle kirjoittamiselle uusia paikkoja ja

merkityksiä opetuksessaan pajatyöskentelyn kuluessa.

”Kaikki lähtee tietenkin sanomisen halusta, ja näissä työpajoissa lähdettiin siitä liikkeelle: mikä puhuttelee, mikä kiinnostaa ja mitä haluaa sanoa. Tätä (lavarunometodia) voi soveltaa kaikkien kirjoittamiseen, se madaltaa kynnystä ja auttaa löytämään oman äänen.”

”Ehkä luova kirjoittaminen pitäisi kääntää sanomisen haluksi jo ykköskurssilla.”

Suomen kielen ja kirjallisuuden opetuksessa on tehty kahtiajakoa asiakirjoittamisen ja luovan kirjoittamisen kesken. Luovalla kirjoittamisella on herätelty kirjoittajan mielikuvitusta eri taiteenaloja yhdistelevin harjoituksin (Vakkuri 2001). Luova kirjoittaminen on perustunut kirjoitettuun kieleen ja ollut yksilökeskeistä. Kun kirjoittamista tarkastellaan luovuutena, korostuu kirjoittajan itseilmaisu ja kirjoittamisen itsearvoinen luonne. Tuotettu teksti on laadukas, kun se herättää lukijoissa mielenkiintoa, mielikuvitusta ja tunteita. Keskeistä luovassa kirjoittamisessa ovat kirjoittajan oman äänen löytäminen ja tarinallisuus. (Ivanic 2004.) Lukiolaisten onkin havaittu kokevan jonkinlaista ristipainetta koulun kirjoitusnormien ja oman äänen muodostamisen ja säilyttämisen välillä tekstissä (Juvonen, Kauppinen, Makkonen-Craig & Lehti-Eklund 2011). Kun luovuus on erotettu erilliseksi kirjoittamisen saarekkeeseen, se hahmottuu opiskelijoille kapeasti. Luovan tuottamisen monet muodot ja reitit jäävät tällöin helposti kokeilematta (ja kokematta).

Luovan kirjoittamisen sijaan ja ohessa on alettu puhua luovasta tuottamisesta, joka laajentaa käsitystä kirjoittamisesta. Luovassa tuottamisessa ei laadita vain lineaarisesti etenevää kirjoitusta vaan tekstejä, joissa hyödynnetään monenlaisia merkitysten muodostamisen keinoja. Luovan tuottamisen työtavat kannustavat innovatiiviseen ajatteluun, kokemuseräiseen oppimiseen, kokeilevaan ongelmanratkaisuun ja yhteiskunnalliseen osallistumiseen. Luova tuottaminen syntyy vuorovaikutuksen ja yhteistyön tuloksena. (Kauppinen,

M., Sintonen, Harmanen & Kauppinen, E. 2017.) Mun tarina -harjoitukset laajentavat käsitystä luovasta kirjoittamisesta luovan tuottamisen suuntaan, sillä harjoitukset olivat monikanavaisia. Niissä on mukana sanojen tuottamisen lisäksi ääneen lukeminen ja kehollinen kokonaisilmaisu.

Pajatyöskentely johdatti opettajat miettimään opiskelijoidensa kirjoittajaidentiteettiä ja sen rakentumista. Opettajat nostivat esiin pajatyöskentelyn kokonaisvaltaisuuden ja sen, että aktiivisen toiminnan kautta kirjoittajalle syntyy sanottavaa ja sen ilmaisuun oma ääni. Suuri merkitys opiskelija-kirjoittajille oli opettajien mukaan sillä, että kirjoittamaan ryhtymisen kynnys oli matala, joten kaikki opiskelijat saivat laadittua ryhmässä tekstiä.

”Tarkkailin myös niitä joilla on haasteita kirjoittamisen kanssa, ja työhön ryhtymisessä ei ollut ongelmia. Kaikki saivat kirjoitettua ja neuvojakaan ei juuri tarvittu.”

Erityistä kirjoittajaidentiteetin pohdinnassa olivat opettajien esittämät havainnot opiskelijoidensa tunteista pajatyöskentelyn aikana: se miten oivallus ilmaisevasta kirjoittamisesta sytytti opiskelijan motivaation, miten intensiivinen ja herkkä tunnelma ryhmässä oli kirjoittamisen aikana, sekä opiskelijoiden käsin kosketeltava yhteys omiin tunteisiin ja itsestä ammentaminen.

”Kun itse teki tuota samaa harjoitusta, niin koko ajan ajatteli että heillä on omasta itsestä ammentaminen käynnissä. Siitä hetkestä tulee sillä tavalla herkempi.”

”Mun mielestä nää työpajat toivat kokonaisuudessaan monelle lukiolaiselle mahdollisuutta saada yhteyttä omiin tunteisiin.”

Luovassa tuottamisessa syntyy tyypillisesti sisältöä, joka on oppimisen näkökulmasta arvokasta nimenomaan sen tuottajille eli oppijoille itselleen. Tällainen sisältö voi olla esimerkiksi vahva tunneside tekemiseen tai sen kohteeseen. Luova tuottaminen muodostuu täl-

löin erityisen merkitykselliseksi oppimiskokemukseksi. Tyypillistä on lisäksi, että luovassa tuottamisessa ei tavoitella lähtökohtaisesti niinkään lopputulosta, vaan oppimisen tavoitteet kohdistuvat työskentelyyn. Kun huomio kiinnittyy lopputuloksen sijaan oppimisprosessiin, tämä valtauttaa oppijan ja tukee hänen omaehtoisuutta toimintaansa. (Kauppinen, M., Sintonen, Harmanen & Kauppinen, E. 2017.) Luovuudella on näin ajatellen paikkansa kaikenlaisessa tekstin laatimisessa. Tällöin luovuus hahmotetaan yhdeksi kirjottamisen taitoalueeksi, jolloin siitä muodostuu kirjoittajaidentiteetin osa ja sen kautta pystyy tukemaan kirjoittajana kehittymistä.

Opettajat löysivät Mun tarina -pajoista menetelmiä ja hyviä käytänteitä kirjoittamisprosessien kehittämiseen ja ohjaamiseen. Itseilmaisua herkistämällä voisi löytyä aihe kurssiesseseen, kirjoittamiseen ryhtymisen kynnys voisi madaltua verryttelytehtäviä tekemällä ja jokainen kirjoittaja ansaitsee tekstistään kannustavaa palautetta.

(Lavarunometodi) – ”Sopisi myös ÄI2 -kurssille jossa kirjoitetaan aineistopohjainen essee, jotta ei unohtuisi, että kirjoittaminen on itseilmaisua. Metodien avulla voisi löytyä oma aihe.”

”he eivät ainakaan pelänneet tarttua tehtäviin, ne olivat niin helposti lähestyttäviä.”

Opettajat nostivat esiin myös sen, miten palaute ja arviointi vaikuttaa itseilmaisuun. Palautteenannon tavat ja tarkoitukset voivat joko kannustaa tai jarruttaa ilmaisu.

”Ihailin myös sitä tapaa, jolla annoitte palautetta. Nekin, jotka eivät ehkä yleensä saa opettajan palautetta teksteistään, saivat sitä ihan kivasti.”

”Moni on tullut kommentoimaan, että oli tosi mukavaa kun sai vaan kirjoittaa. Ei tarvitse koko ajan pelätä että tätä arvioidaan ja että minkä numeron tästä saa.”

Opettajat nostivat ryhmähaastattelussa esiin Mun tarina -pajoissa käytettyjen menetelmien vahvuuksia: myönteisen työskentelyilmapiirin vahvistumisen ja op-

pilaiden sitoutumisen tekstien laatimiseen. Opettajat kuvasivat erityisesti lavarunouden etuja tekstilajina: sen laatimisen huomattiin olleen nuorille innostavaa, sen tekemistä oli helppo lähestyä ja siihen liittyvä käytännön tekeminen motivoi. Opettajat kiittelivät myös kritiikittömän kirjoittamisen menetelmää lukion arviointipainotuksen keskellä. Myös kynä–paperi–menetelmän arveltiin vapauttaneen itseilmaisua.

”Laji puhuttelee nuoria, ja on helposti lähestyttävä käytännön tekemisen kautta.”

”Tässä on sekin, että oppilaat ovat helpommin itsensä kanssa kun ovat kynän kanssa.”

”Tämmöset pienet tekstit joita tuotetaan nopeasti, aletaan vaan kirjoittamaan ja katsotaan mitä syntyy, se on ihanaa sekä opettajille että opiskelijoille.”

Opettajat näkivät menetelmissä myös eriyttämisen tarvetta. Lukiolaisten työskentelyä voisi ohjata sen mukaan, ovatko opiskelijat tottuneita itseilmaisuuksiin vai onko kirjallinen, luova tuottaminen heille vieraampaa.

”Ajattelin, että eriyttämällä ne, jotka ovat innostuneita, hyötyisivät enemmän, ja sitten ne, jotka eivät löydä itsestään mitään sanottavaa, saataisiin osallistumaan edes kokoamalla jotakin puoli-valmista, ja syventyjät saivat tehdä sydämensä kyllyydestä.”

Pajoihin liittyvä intensiivinen työskentely tekstien parissa sai opettajat miettimään lukemisen ja kirjoittamisen harrastamista ja siihen liittyviä tekijöitä nuorilla laajemminkin. Opettajat nostivat esiin intersektionaalisia, sukupuolittuneita tapoja käsitellä lukemista (ks. Sulkunen & Kauppinen 2018):

”Olen miettinyt paljon ennakkoluulottomuutta ja roolittamisen ja valmiiden mallien tuputtamisen välttämistä, kuten että ’pojat eivät lue runoja’ tai että tyttöjä ja poikia kiinnostaisivat tietyt asiat. Mullekin tulee koko ajan vastaan poikkeuksia

jotka tekevät juuri päinvastoin ja huomaa että nuoret eivät ole sisäistäneet näitä stereotyyppioita vaan se on jonkun muun ajatus. Nuoria saattaa kiinnostaa vaikka vanha suomalainen runous.”

Myös se puhutaanko lukemisesta yhteiskunnassamme selviönä vai optiona, vaikuttaa nuorten käsityksiin ja arvostuksiin tekstejä kohtaan:

”Jotkut (nuoret) lukevat ja jotkut eivät. Lukeminen pitäisi olla oletus, eikä niin että oletetaan (koulussa) että se on vaikeaa ja annetaan vapauksia.”

Nuoret todettiin toistensa parhaiksi innostajiksi, kannustajiksi ja myös paineistajiksi lukemiseen liittyen:

”Lukemalla samaa kirjaa opiskelijat myös sparraavat toisiaan. Jos se on jollekin vaikeaa, kirjasta kuitenkin keskustellaan oppitunnilla ja sitä avataan rauhassa. Joskus tulee torjuvia kommentteja, kuten ’en tajunnut’. Jakaminen on kuitenkin se avainasia.”

”Saman kirjan lukeminen lisää yhteisöllisyyttä, ja silloin myös opitaan enemmän.”

”Tulee myös sellainen paine, että jos et ole luvnut, et voi osallistua tähän keskusteluun.”

Opettajat ottivat erikseen esiin sen, miten pajoissa oli mahdollisuus rakentaa uudenlaisia reittejä teksteihin ja uusintaa samalla omaa lukijuuttaan. Pajat mahdollistivat lukiolaisille siteiden solmimisen vaikeana pidettyyn runon genreen. Heille avautui väyliä synnyttää erityyppisiä merkityksiä runouteen: ”ne tarjosivat erilaisen lähestymistavan runouteen. Opiskelijat lähtivät hirveään hyvin mukaan tähän työskentelyyn”. Myös omaehtoisen lukemisen harrastus saattoi opettajien mukaan herätä runosession aikana:

”voi tulla sellainen kipinä hakea, että mitä muut ovat tehneet ja mitä tästä on sanottu”.

LÄHTEET

- Hertell, Harri (toim.): Lavaruno-opas. Savukeidas 2017
- Ivanic, R. (2004) Discourses of writing and learning to write. *Language and Education*, 18 (3), 220-245.
- Juvonen, R. Kauppinen, A. Makkonen-Craig, H. & Lehti-Eklund, H. 2011. Mitä lukiolaisten kirjoittamisesta on tutkittu? Teoksessa A. Kauppinen, H. Lehti-Eklund, H. Makkonen-Craig, & R. Juvonen (toim.). *Lukiolaisten äidinkieli: suomen- ja ruotsinkielisten lukioiden opiskelijoiden tekstimaisemat ja kirjoitustaitojen arviointi*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura, 27–61.
- PISA 18 ensituloksia. 2019. Toim. K. Leino, A. Ahonen, N. Hienonen, J. Hiltunen, M. Lintuvuori, S. Lähteinen, J. Lämsä, K. Nissinen, V. Nissinen, E. Puhakka, J. Pulkkinen, J. Rautopuro, M. Sirén, M.-P. Vainikainen & J. Vetenranta. Helsinki: OPETUS- JA KULTTUURIMINISTERIÖN JULKAISUJA 2019:40.
- Kauppinen, M., Sintonen, S. Harmanen, M & Kauppinen, E. 2017. Luovan tuottamisen arviointi musiikissa sekä äidinkielessä ja kirjallisuudessa. Teoksessa E. Kauppinen & E. Vitikka (toim.) *Arviointia toteuttamassa — Näkökulmia monipuoliseen oppimisen arviointiin*. Helsinki: Opetushallitus.
- Sulkunen, S. & Kauppinen, M. 2018. ”Ainakin muutaman pojan luokallani tiedän lukevan” – Poikien (osin piiloiset) lukuja kirjoitustaidot. A. Kivijärvi, T. Huuki & H. Lunabba (toim.). *Poikatutkimus*. Tampere: Vastapaino, 146–174
- Tökkäri, V. 2018. Fenomenologisen, hermeneuttis-fenomenologisen ja narratiivisen kokemuksen tutkimuksen käytäntöjä. Teoksessa J. Toikkanen & I. A. Virtanen (toim.) *Kokemuksen tutkimus VI. Kokemuksen käsite ja käyttö*. Rovaniemi: Lapland University Press, 64–84.
- Vakkuri, K. 2001. *Sinä kirjoitat kirjan: luovan kirjoittamisen opas*. Helsinki: BSV Kirja. Haastatellut ja litteroinut: FM Riina Kontkanen. Haastateltavien nimet muutettu.